O‘ZBEKISTON EKOLOGIYA TUZILMALARI FAOLIYATINING BOSHQARUV TIZIMI VA UNDAGI O‘ZGARISHLAR
MANAGEMENT SYSTEM OF ECOLOGICAL STRUCTURES ACTIVITIES OF UZBEKISTAN AND THEIR CHANGES

Nuraliyev Qahramonjon Bayozbek o‘g‘li
Farg‘ona davlat universiteti tayanch doktoranti
nuraliyevqahramon945@gmail.com
https://orcid.org/0009-0003-6718-7842

Annotatsiya:
Ushbu tezisda O‘zbekiston Respublikasida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi davlat boshqaruvi tizimining shakllanishi, uning institutsional tuzilishi hamda mustaqillik yillarida, xususan, so‘nggi yillarda amalga oshirilgan tarkibiy o‘zgarishlar tahlil qilingan. Tadqiqotda sobiq Davlat tabiatni muhofaza qilish qo‘mitasining to‘laqonli Vazirlik darajasiga keltirilishi va boshqaruv mexanizmlarining takomillashtirilishi amaliy jihatdan baholangan.

Kalit so‘zlar: *Ekologik boshqaruv, Ekologiya vazirligi, institutsional islohotlar, davlat nazorati, barqaror rivojlanish, iqlim o‘zgarishi.*

KIRISH

Har qanday davlatda ekologik xavfsizlikni ta’minlash va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bevosita ushbu sohani boshqaruvchi davlat tuzilmalarining salohiyati va ularning tashkiliy-huquqiy maqomiga bog‘liqdir [1]. Global ekologik inqirozlar va iqlim o‘zgarishlari kuchaygan bugungi sharoitda O‘zbekiston ekologiya tuzilmalarining boshqaruv tizimini o‘rganish hamda undagi transformatsion o‘zgarishlarni tahlil qilish strategik ahamiyat kasb etadi [3].

ASOSIY QISM

Tadqiqotning maqsadi — O‘zbekiston ekologiya tuzilmalarining vertikal boshqaruv tizimini hamda mustaqillik yillarida boshqaruv samaradorligini oshirishga qaratilgan tarkibiy o‘zgarishlarni tizimli tahlil qilishdan iborat. Ishda tizimlilik, qiyosiy-tashkiliy tahlil va funksional yondashuv usullaridan foydalanildi (1-jadval).

1-jadval

Ekologik boshqaruv tuzilmasidagi funksional o‘zgarishlar dinamikasi

Boshqaruv mezoni	Sobiq tizim (2017-yilgacha)	Zamonaviy tizim (Hozirgi davr)
	Davlat qo‘mitasi (Tarqoq funksiyalar)	To‘laqonli Vazirlik (Yagona markazlashgan boshqaruv)
o‘zgarishi nazorati		

	An’anaviy reydlar va	Raqamli monitoring, Smart-kameralar, "Eko-patrul"
		Ekologik politsiya va keng jamoatchilik nazorati [5]

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, mamlakatimizda ekologik boshqaruv tizimi tub islohotlar natijasida sezilarli darajada optimallashtirildi va quyidagi uchta asosiy davr orqali o‘zgardi:

1. Dastlabki model (1992–2017-yy): Ushbu davrda boshqaruv asosan Oliy Majlisga hisobdor bo‘lgan Davlat tabiatni muhofaza qilish qo‘mitasi tomonidan amalga oshirilgan[2]. Biroq, ushbu tizimda ijro etuvchi hokimiyat bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri tezkor aloqalarning yetishmasligi tarmoqlararo ekologik muammolarni hal qilishda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltirdi.

2. Modernizatsiya bosqichi (2017–2022-yy): Ekologiya davlat qo‘mitasining Hukumat (Vazirlar Mahkamasi) tarkibiga o‘tkazilishi sohadagi davlat nazorati tizimini kuchaytirdi. Hududiy boshqarmalar va tuman inspeksiyalarining moddiy-texnik bazasi yangilandi [4].

3. Vazirlik maqomiga o‘tish (2023-yildan keyingi davr): Davlat rahbarining ma’muriy islohotlari doirasida Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligining tashkil etilishi boshqaruv tizimidagi eng yuqori nuqta bo‘ldi. Vazirlik tarkibiga Gidrometeorologiya xizmati agentligi (O‘zgidromet), O‘rmon xo‘jaligi agentligi va Chiqindilarni boshqarish institutlarining kiritilishi tarqoq holdagi ekologik tuzilmalarni yagona "yaxlit konsolidatsiyalashgan markaz"ga birlashtirdi [4],[5].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston ekologiya tuzilmalari faoliyatining boshqaruv tizimi mustaqillik yillarida oddiy muvofiqlashtiruvchi va monitoring olib boruvchi tarqoq idoralardan global ekologik tahdidlarga tezkor javob bera oladigan, keng qamrovli vakolatlarga ega markazlashgan vazirlik darajasigacha bo‘lgan murakkab transformatsiya yo‘lini bosib o‘tdi. Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ekologik boshqaruvning sobiq modelidan voz kechilishi va sohaning Hukumat tarkibiga to‘laqonli vazirlik sifatida integratsiya qilinishi sohadagi davlat siyosatini yuritish mexanizmlarini tubdan soddalashtirdi va qabul qilinayotgan qarorlarning ijro etilish darajasini keskin oshirdi. Gidrometeorologiya, o‘rmon xo‘jaligi va chiqindilarni boshqarish kabi muhim tarmoqlarning yagona strategik markaz atrofida birlashtirilishi boshqaruv tizimidagi bir-birini takrorlovchi funksiyalarga barham berib, resurslardan oqilona foydalanish bo‘yicha "yagona darcha" tamoyilini amalda ta'minladi.

Bugungi global iqlim o‘zgarishlari va ekologik inqirozlar sharoitida ekologik boshqaruv tizimini kelgusida yanada takomillashtirish va uning samaradorligini yangi bosqichga olib chiqish uchun bir qator strategik choralarni amalga oshirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Alixonov B. O‘zbekistonda ekologik siyosat va barqaror rivojlanish muammolari. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2019. – 180 b.
2. Usmonov Sh. Mustaqillik yillarida O‘zbekiston ekologik qonunchiligining rivojlanish bosqichlari // *O‘zbekiston qonunchiligi tahlili*. – Toshkent, 2022. – № 3. – B. 45-52.
3. Nigmatov A. Ekologik qonunchilik va boshqaruv — barqarorlik omili // *Xalq so‘zi* gazetasi, 2024-yil 15-may, № 98 (8721).
4. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi rasmiy sayti: www.eco.gov.uz.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Ekologik nazorat to‘g‘risida”gi Qonuni // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2013-y., 52-son.